

גדר מצוות היום לשיטת הרמב"ם

מדייק בלשון הרמב"ם שגדר החיוב דכל מצוות היום הוא מצד חיוב השמחה / עיצומו של יום הוא השמחה / מקשה מדוע אין במצוות הפורים זכר ל"הדר קיבלוה בימי אחשורוש" / גדר השמחה בסעודת פורים הוא באופן נעלה מהשמחה ביו"ט

בצדקה ולמלא את "די מחסורו" של העני אלא בעיקר לשמח לב עניים - לשמחם ע"י המתנות לאביונים. וכזה ניחא שלכן כלל הרמב"ם בשמחה זו לא רק אביונים אלא גם "יתומים אלמנות וגרים", כי אף שהם לא נזקקים לצדקה (דאם הם נזקקים אזי הם כלולים באביונים) אך צריך ונכון לשמחם, וזוהי המטרה במתנות לאביונים לשמח האומללים.

יתירה מזו: מלשון הרמב"ם נראה שגם הסעודה והמשלוח מנות עניינם וגדרם הוא ענין השמחה ולכן כללם יחד. כדמסיים "שאינ שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ולפיכך מוטב להרבות במתנות לאביונים". כלומר, שענין מצוות היום הוא השמחה, אלא שאין שמחה גדולה יותר מלשמח האביונים לפיכך ירבה דוקא בזה.

וצריך ביאור דבשלמא גבי סעודה אתי שפיר שעניינה הוא שמחה של מצוה

כתב הרמב"ם הל' מגילה פ"ב הט"ו: "כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרותו וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות בשר או שני מיני תבשיל או שני מיני אוכלין לחברו שנאמר (אסתר ט, כב) ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד".

ובהמשך ההלכות (הל' יז) "מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה שנאמר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים".

מפשטות לשונו נראה שגדר המצווה דמתנות לאביונים הוא לא רק כדי להרבות

שמשלוח מנות ומתנות לאביונים הם לא מצוות בפ"ע אלא הן חלק ופרט מחיוב הסעודה שלו, עד שמי שאינו מקיים מצות משלוח מנות וכו' הרי הוא אינו יוצא כדבעי ידי חובת סעודת פורים ע"ד האמור בנוגע ליו"ט. והרי זה היפך פשטות הכתוב שאלו הן ג' מצוות נפרדות³ שאינן תלויות זב"ז.

ב

וי"ף הביאור בזה, ובהקדים: עה"פ "קיימו וקיבלו היהודים" אמחז"ל (שבת פח, א) "קיימו מה שקיבלו כבר". היינו שה"מודעה רבה לאורייתא" מצד זה שבשעת מ"ת "כפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית וכו'" - נתבטלה בימי הפורים כי "הדר קיבלוה בימי אחשורוש".

ולכאורה אי"מ מדוע לא תקנו לעשות בימי הפורים איזה זכר ל"הדר קיבלוה בימי אחשורוש", שבפשטות הוא ענין עיקרי שישראל קיבלו מרצונם את התורה [והוא שלימות לענין מתן תורה].

וי"ף דהנה מפשט הכתוב "לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות

משתה ושמחה. אך מנין שמשלוח מנות ומתנות לאביונים עניינם הוא לשמח אחרים.

בנוגע למשלוח מנות כתב הרמב"ם שהחיוב בזה הוא לדאוג גם לזולתו לצרכי סעודת פורים, והוא חלק ממצות הסעודה שלו, ובלשונו "כיצד חובת סעודה זו, שיאכל... וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות כו' ואם אין לו מחליף עם חברו זה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה סעודתו"¹. וא"כ ענין המשלוח מנות הוא חלק מענין הסעודה - משתה ושמחה.

עד"ז י"ל במתנות לאביונים שזהו דין בחיוב משתה ושמחה שעליו, בסעודתו שלו². וע"ד מה שכתב הרמב"ם בהל' יו"ט (פ"ו הי"ח) "וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, אבל מי שנועל דלתות חצירו ואוכל ושותה הוא ובניו אתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו" וכו', עיי"ש. והיינו שמתנות לאביונים הוא גם חלק ממצות הסעודה.

אך קשה לומר כך דלפי"ז יוצא

(1) אבל אין מוכרח לומר שהרמב"ם ס"ל כתרומת הדשן סי' קיא שכ' "כדי שיהא לכל אחד די וספק לקיים הסעודה כדינא כדשמע בגמ' שאחלפי סעודתיהו", כי אם ע"ד פי' הב"ח או"ח סו"ס תרצ"ה עיי"ש.

(2) אלא שהחילוק ביניהם הוא שמשלוח מנות הוא גם לעשירים ומתנות לאביונים רק לנצרכים. וראה בריטב"א מגילה ז, ב. רמב"ן וחי' המיוחסים לריטב"א ב"מ עח, ב.

(3) ובפרט שהרמב"ם הזכיר את מצוות מתנות לאביונים בהל' בפ"ע "וחייב לחלק לעניים ביום הפורים וכו'" דלא כדין משלוח מנות שכתב בהמשך אותה ההלכה של סעודה. והיינו שאין זה אותו התוכן של הסעודה והמשלוח מנות.

על אתר כתב שמקור הלכה זו הוא מדברי רבא (מגילה ז, ב) "חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי".

ולכאורה יש להקשות בזה והרי שכרות היא דבר בלתי רצוי⁶. ואף הרמב"ם עצמו כתב בהל' יו"ט (שם ה"ב) "שהשכרות והשחוק כו' אינה שמחה אלא הוללות כו'" וא"כ איך ייתכן ש"חובת סעודה זו... שותה יין עד שישתכר וירדם בשכרותו"?

ועפ"י הנ"ל אפשר לבאר: כיון שבימי הפורים נתחדש (כדאיתא בגמ') הענין ד"קיימו מה שקיבלו", הוי אומר שלימות וגמר קבלת התורה. והרי התורה היא גילוי רצונו וחכמתו של הקב"ה חמדה גנוזה (שבת פח, ב) והיאך יתכן שנברא (המוגבל בידיעתו והשגתו ובמציאותו) יוכל להשיגה, ואכן מטעם זה בעת מתן-תורה - על כל דיבור ודיבור פרוחה נשמתם⁷.

ועד"ז (וביתר שאת) כאשר "הדר קיבלוה בימי אחשורוש": כדי לקבל את תורתו של הקב"ה היה צורך בביטול ההשגה והדעת עד להפשטת הגשמיות, וע"ד המבואר בטור ובשו"ע (ובשו"ע אדה"ז) או"ח ריש סי' צ"ח באופן התפילה

(6) וכפי שהאריכו במפרשים במאירי שם. ובכל בו סי' מה (בסופו) ועוד.

(7) שבת שם. ראה תניא פרק לו. אגרת הקודש סי'.

איש לרעהו" משמע שחייב משתה ושמחה בפורים אינו רק פעולה שיש לעשותה ביום הפורים, אלא זהו גדר (חובת) היום⁴ "ימי משתה ושמחה" וזהו עניינו של היום.

ובכך מובן ששאר מצוות היום ובפרט אלו שהוזכרו בהמשך אותו הפסוק "ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים" אף הן באות כתוצאה מהיות הימים עצמם "ימי משתה ושמחה".

וא"כ אתי שפיר הא שימי הפורים הם "ימי משתה ושמחה" כי בזה מתבטא הענין ד"הדר קיבלוה בימי אחשורוש" (היפך האונס) כאשר קיבלו ישראל את התורה מדעתם ומרצונם⁵ ובחפץ לב.

וי"ל שלכן מצינו שמחה מיוחדת בפורים שלא מצינו דוגמתה בשאר היו"ט וחיובי שמחה. וכדלקמן:

ג

בנוגע למצות הסעודה כתב הרמב"ם (שם הט"ו) "כיצד חובת סעודה זו שיאכל וכו' ושותה יין עד שישתכר ויירדם בשכרותו". ובמגיד משנה (והגהות מיימוניות)

(4) וראה לקוטי שיחות חלק ז עמ' 20 ואילך, שזהו חיוב על כל היום.

(5) ראה בה"ג הל' מגילה (קרוב לסופו) "ועדיף יום פורים כיום שניתנה בו תורה. ועד"ז בשאלות ויקהל שאילתא סז. ובהעמק שאלה אות ו מפרש ע"ד הנ"ל. וראה שו"ת כתב סופר שם סי' קמא.

ומהאי טעמא כתב הרמב"ם "מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו": אעפ"י שעניינן של כל שלוש המצוות הוא שמחה, מ"מ "אין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים וכו'". כלומר אימתי שמחת האדם היא אמתית ושלימה - כשהוא יוצא ומתרומם ממציאיותו ומגיע למצב של "עד דלא ידע". וכאשר הוא מרבה במתנות לאביונים ומראה בזה שענין "לשמח לב עניים כו'" מעורר בו שמחה יותר מן הסעודה והשמחה הפרטית שלו או אפי' מן הסעודה עם רעיו (אנשים כערכו), סימן הוא שאכן יצא לגמרי מגדרו והגבלתו ונהיה הוא כלי לתורה.

מישא"כ בנוגע ליו"ט חיוב השמחה בו הוא מצוות "ושמחת בחגך" ואין בזה חיוב של "עד דלא ידע" "עד שישתכר" ויצא ממציאיותו. וכן בנוגע להזמנת עניים לסעודה הנה מלשון הרמב"ם (שם) נראה שאם אין בנמצא עניים ומרי נפש עדיין שמחתו תהיה שלימה ואין לו חסרון בהשמחה, כי "ושמחת בחגך" היא שמחה בהגבלה ומהני בכך. אלא ש"אם נעל דלתות חצירו" בכדי למנוע כניסת העניים אזי "אין זה שמחת מצוה אלא שמחת כריסו". אך כאשר לא מונע ביאת

של חסידים ואנשי מעשה ("המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכנה כנגדו") ש"היו מתבודדים ומכוונים בתפילתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות רוח השכליות עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה".

ובימי הפורים הגיעו בני ישראל למעלה זו ע"י מסירת נפשם במשך כל השנה כולה⁸.

אשר ע"כ עניינם העיקרי של "ימי הפורים" - "עיצומו של יום" הוא היותם "ימי משתה ושמחה" כי הא ד"הדר קיבלוה בימי אחשורוש" ו"קיימו מה שקיבלו כבר" במתן תורה בא לידי ביטוי בכך שהאדם מבטל את דעתו והשגתו עד שמגיע ל"התפשטות הגשמיות". וע"ד הא דמצינו בנבואה (ל' הרמב"ם בהל' יסודי התורה פ"ז ה"ב) "כולן אין רואין כו' אלא בחזיון לילה או ביום אחר שתפול עליהן תרדמה... וכולן כשמתנבאים אבריהן מזדעזעין וכח הגוף כשל ועשתונותיהם מתטרפות כו'".

עד"ז חיוב השמחה ד"ימי משתה ושמחה" הוא באופן בלתי מוגבל לגמרי, עד ש"ישתכר וירדם בשכרותו" ואזי מתבטל ציורו המוגבל ונהיה הוא לכלי לקבל התורה, חכמתו ורצונו ית'.

(8) ראה תורה אור צב, ד. צה, ד ואילך.

כאשר הוא משמח לב העניים. ולכן מוסיף הרמב"ם ש"המשמח לב האומללים דומה לשכינה", כי ענין זה במשמח יהודי שהוא אומלל ודבר זה מעורר בו עצמו "שמחה גדולה ומפוארה" - אין לזה מקום בחיק הנבראים, שאדם קרוב אצל עצמו וכו', אלא רק אצל השכינה. ולכן יהודי זה ששמחתו היא לא מעצמו אלא משמחת הזולת האומלל הוא "דומה לשכינה".

העניים לסעודתו אזי גם ללא העניים שמחתו לא נפגמה. לעומת זאת בפורים מדגיש הרמב"ם שהשמחה האמתית בימים אלו היא בעיקר כאשר מרבה במתנות לאביונים.

ובזה הוא יתרון השמחה בחג הפורים, ששמחתו של יהודי צריכה להיות עד דלא ידע, למעלה מידיעתו והגבלותיו - ו"שמחה גדולה ומפוארה" כזו מתעוררת

